

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ «Էպոսի դերը հայրենասիրության և ազգային արժեհամակարգի ձևավորման գործում»

Առարկա՝ հայոց լեզու և գրականություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Ա. Կարախանյան

Ուսումնական հաստատություն՝ Արարատի մարզի «Հովտաշատի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1.Ներածություն-----3

2.«Սասնա ծռեր» էպոսի գրական մշակումները-----5

3. «Սասունցի Դավիթ» էպոսի դերը հայրենասիրության և արժեհամակարգի ձևավորման գործում-----6

4.«Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրման ընդգրկվածությունը հանրակրթական դպրոցի 1-9-րդ դասարանների դասագրքերում-----11

Եզրակացություն-----13

Օգտագործված գրականության ցանկ-----15

Հավելված-----17

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Անհեղինակ, ժողովրդական ստեղծագործություններում՝ առասպելներում, էպոսում, հեքիաթներում և ավանդազրույցներում, ինքնաբուխ ձևով դրսևորվում են տվյալ ազգի ինքնության, աշխարհատեսության, հոգեկերտվածքի և վարքագծի գծերը, երկարատև հարմարումների հետևանքով ձևավորված արժեքային մոտեցումներն ու դիրքորոշումները: Քանի որ առասպելները, էպիկական պատումները, լեգենդներն ու ավանդազրույցները գալիս են դարերի խորքերից ու իրենց վրա կրում են այդ դարերի կենսակերպի ու մտածելակերպի հետքերը, դրանք լավագույնս արտացոլում են Աստծո, բնության, հասարակության, մարդու, կյանքի, ազգի, հայրենիքի, պետության և այլ արժեքների ու երևույթների վերաբերյալ տվյալ ժողովրդի պատկերացումները: Այլ խոսքով՝ էպիկական կերպարների, հատկապես հերոս-դյուցազունների սխրագործությունների, վարք ու բարքի վերլուծությունն անսպառ նյութ կարող է տալ ոչ միայն նրանց, այլև տվյալ ազգի մտածելակերպն ու գործելակերպը, բարոյահոգեբանական յուրահատկությունները որոշ իմաստով հասկանալու ու գնահատելու համար:

Հետազոտական աշխատանքի թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է ազգային դաստիարակության նոր, բազմազան ուղիների ու միջոցների մշակման անհրաժեշտությամբ, որը պետք է իրականացվի հայկական ժողովրդական էպոսի՝ «Սասունցի Դավիթ» ուսումնասիրման գործընթացում հայ երեխայի ազգային ինքնության ընկալման ու ձևավորման միջոցով:

Հետազոտության նպատակն է «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրմանը զուգահեռ մշակել և փորձարկել բնագրային մի շարք տարրերի /ազգագրական, քրիստոնեական և լեզվական/ ուսուցման այնպիսի մեթոդներ ու միջոցներ, որոնք կնպաստեն դպրոցականների ազգային ինքնության ընկալմանն ու ձևավորմանը:

Նշված նպատակին հասնելու համար առանձնացվել են հետևյալ խնդիրները՝

- ուսումնասիրել «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ընդգրկվածությունը գրականության դասագրքերում.
- ուսումնասիրել «Սասունցի Դավիթ» էպոսում արտացոլված ազգագրական և քրիստոնեական տարրերի ուսումնասիրման հնարավորությունները գրականության դասագործընթացում.
- ուսումնասիրել էպոսի լեզվական առանձնահատկությունները որպես ազգային

ինքնության ընկալման միջոց:

Աշխատանքի հետազոտական մասն իրականացվել է խնդրի շուրջ եղած գիտամեթոդական գրականության և դասագրքերի ուսումնասիրման ու վերլուծության, ինչպես նաև հարցախույզի մեթոդներով:

Հետազոտական աշխատանքի նորույթը «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրման գործընթացին զուգահեռ դպրոցականների ազգային հոգեկերտվածքի ձևավորմանն ու դաստիարակությանը նպաստող փոխներգործուն մեթոդների կիրառումն է:

Հետազոտական աշխատանքն ունի տեսական նշանակություն, քննության են առնված և վերլուծաբար ներկայացված են «Սասունցի Դավիթ» էպոսը արտացոլված ազգագրական, քրիստոնեական և լեզվական տարրերի ուսումնասիրման մեթոդական առանձնահատկությունները, հիմնավորված է բարձր դասարաններում դրանց ուսուցման կարևորությունը հայ երեխայի ազգային ինքնության ընկալման ու ձևավորման գործընթացում:

«ՄԱՍՆԱ ԾՈՒՐ» ԷՊՈՍԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

«Մասնա ծոերը» հայ ազգային էպոսն է, ստեղծվել է միջնադարում՝ արաբական արշավանքների ժամանակ: «Մասնա ծոերը» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձտյանը, 1873-ին: Էպոսի գաղափարը հայ ժողովրդի հերոսական պայքարն է թշնամիների դեմ: «Մասնա ծոերը» բաղկացած է 4 ճյուղից, որոնցից յուրաքանչյուրը կոչվում է հերոսների անունով՝ «Սանասար և Բաղդասար», «Մեծ Մհեր», «Սասունցի Դավիթ» և «Փոքր Մհեր»: «Մասնա ծոերի» ամենաբնորոշ գիծը հայ դյուցազունների անպարտելիությունն է: Իր սիրելի հերոսներին ժողովուրդն անվանել է «ծոեր», այսինքն՝ խենթ քաջեր: Նրանք աչքի են ընկնում գեղեցկությամբ, դյուցազնական ուժով ու զորությամբ, որը ստանում են մայր բնությունից, հայրենի հողից ու ջրից: Մասնա հերոսները որքան էլ ատում են բռնությունն ու ստրկությունը, կռվում թշնամիների դեմ, բայց ամենին դաժան ու անհոգի չեն: Նրանք կռվում են միայն իրենց հայրենի հողը պաշտպանելու համար, երբեք իրենք չեն հարձակվում ուրիշի վրա: Էպոսը իր մեջ կրում է խաղաղության, ընտանիքի, մեծին հարգելու գաղափարը, որի համար 1964թ. Էպոսը վիպերգերի միջազգային մրցույթում ճանաչվել է լավագույնը: Էպոսի ամբողջական, մշակված տարբերակը 1939թ. թարգմանվել է ռուսերեն, թարգմանվել է նաև ֆրանսերեն, չիներեն, անգլերեն, գերմաներեն, վրացերեն, ադրբեջաներեն և այլ լեզուներով:

«Մասնա ծոերը» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձտյանը 1873-ին, Մշո Առնիստ գյուղում, երեսփոխան Կրպոյից և հրատարակել Կոստանդնուպոլսում «Գրոց ու բրոց և Սասունցի Դավիթ կամ Մհերի դուռ» : Երկրորդ տարբերակը 1886-ին Էջմիածնում գրի է առել Մանուկ Աբեղյանը՝ Նախտ քեռի Մոկացուց և հրատարակել Շուշիում «Դավիթ և Մհեր» : Նորանոր տարբերակներ են գրառել Գ.Հովսեփյանը, Խ.Դադյանը, Ս.Հայկունին, Ա.Աբեղյանը, Ե. Լալայանը, Կ.Մելիք-Օհանջանյանը, Ա.Ղանալանյանը և ուրիշներ: 1938-1939 թթ. «Մասնա ծոերի» 1000-ամյա հոբելյանի առթիվ մինչ այդ գրառված 60-ից ավելի պատումների հիման վրա, Մ.Աբեղյանի, Գ.Աբովի, Ա.Ղանալանյանի խմբագրությամբ հյուսվել-կազմվել է մեկ միասնական համահավաք բնագիր «Սասունցի Դավիթ» : Վեպի մեկ այլ համահավաք բնագիր է կազմել Տ.Չիթունին Փարիզում «Սասունական»:

«Մասնա ծոեր» դյուցագներգությունը ոգևորել է մեր շատ գրողների, ովքեր այդ նյութով գրել են ինքնուրույն պոեմեր: Դրանցից են Հովհաննես Թումանյանի «Մասունցի Դավիթը» (1902), Ավետիք Իսահակյանի «Մասնա Մհեր»-ը (1917-1937), Եղիշե Չարենցի «Մասունցի Դավիթը» (1933): «Մասունցի Դավիթ» ճյուղը թատերգության են վերածել Հակոբ Օշականը (քնարախաղ)՝ կրելով Թումանյանի ակնհայտ ազդեցությունը, Վահան Թոթովենցը, Վաղարշ Վաղարշյանը: Այն արձակ վերապատմել է Նաիրի Զարյանը: «Մասնա ծոերը» ժամանակին ցանկանում էր մշակել Դանիել Վարուժանը: Փոքր Մհերի կերպարը ոգևորել է Հրանտ Մաթևոսյանին: Դյուցագներգության նյութով ստեղծված բոլոր գործերի մեջ լավագույնը Հ. Թումանյանի պոեմն է:

«Մասունցի Դավիթ» էպոսի դերը հայրենասիրության և արժեհամակարգի ձևավորման գործում

Ժողովրդական վեպը, դյուցագնավեպը կամ էպոսը մարմնավորում է տվյալ ժողովրդին առանձնահատուկ, նրան բնորոշ հատկությունները: Ժողովրդի ապրումները, նրա ձգտումներն արտահայտող նման ստեղծագործությունները մշակվում են երկար ժամանակ, դարերի ընթացքում, բայց վերջնական ձևավորում են ստանում ժողովրդի ինքնության, ինքնագիտակցության բարձրագույն որոշակի աստիճանում:

Դյուցագնավեպը սկզբնավորվել է Մասունում, բայց աստիճանաբար տարածվել է ամբողջ ժողովրդի մեջ և դարձել համազգային: Այն իր մեջ ներառել է անցյալի առասպելական պատումները՝ սկսած Հայկի և Բելի պայքարից, այսինքն՝ հայ ժողովրդի առաջացման, բռնակալ իշխանությունների դեմ պայքարի ժամանակաշրջանից: Թումանյանը էպոսը դիտում է որպես հնագույն ժամանակներից՝ Հայկ Նահապետից սկսած, ժողովրդի մտածումների, ձգտումների, երազանքների արտահայտություն: Երկար դարեր բանահյուսությունն է եղել ժողովրդական մտքի միակ ասպարեզը: Հազարամյակների ընթացքում ժողովուրդն է սերնդից սերունդ մշակել Դավթի կերպարը, նրա մեջ դրել իր լավագույն զգացումները, ձգտումները, իդեերն ու նպատակները: Հետևաբար, եզրակացնում է Մեծ Լոռեցին, միևնույն ժողովուրդը երկու էպոս ունենալ չի կարող :

Դավթի կերպարում մարմնավորվել են իրեն ծնող ժողովրդի ազգային հատկանիշները: «Սասունցի Դավիթ»-ը հայ ժողովրդի ողջ պատմության ընդհանրացումն է: Հայ ժողովուրդը անկախ ու ազատ ապրելու անպարտելի ուժը, մարդկային իր խոհերն ու ձգտումները մարմնավորել է ժողովրդական էպոսում, մասնավորապես Դավիթի կերպարի մեջ: Հարկ է նշել, որ բոլոր ժողովուրդների էպոսներն իրար հետ ունեն շատ ընդհանուր գծեր: Նրանցում տվյալ ժողովրդի շահերն արտահայտող հերոսները չար ուժերի դեմ պայքարում մշտապես հաղթանակ են տանում: Հերոսները ծնունդ են առնում բնության երևույթներից՝ աղբյուրի ջրից, խնձորից, արևի լույսից և այլն: Դյուցազուն մանուկներն աճում են ոչ թե տարիների կամ ամիսների, այլ ժամերի ընթացքում: Նրանք անասելի մեծ ուժի տեր են և սխրանքներ են կատարում շատ երիտասարդ տարիքում, պատանեկության շրջանում: Մեծ ուշադրություն է դարձվում դյուցազունների զենքին ու նժույգին: Նժույգը հանդես է գալիս որպես իր տիրոջ կախարդական օգնականը: Անհրաժեշտության պարագայում քնից արթնացնում է տիրոջը, զգուշացնում վերահաս վտանգի մասին: Էպոսները ավարտվում են արդարության, բարության հաղթանակով :

Ընդհանուր այդ երևույթները հատուկ են նաև հայկական էպոսին: Սանասարը և Բաղդասարը ծնվում են աղբյուրի գուլալ ջրից: Դավիթն ուժ ու կորով է ստանում այդ նույն աղբյուրի ջրից: Հայկական էպոսում առաջին հերթին արժևորվում է բարիքներ ստեղծող արդար աշխատանքը: Աշխատանքը՝ որպես կյանքի կենսունակության աղբյուր, առկա է դյուցազնավեպի բոլոր ճյուղերում՝ Սանասարի և Բաղդասարի կողմից Սասնա բերդի կառուցումը, Դավթի կողմից հոր կառուցած Մարութա վանքի վերականգնումը, Փոքր Մհերի կամրջաշինությունը: Դավթին տեսնում ենք գութանի ու գութանավորների հետ: Հյուրասիրվելով գութանավորների մոտ՝ Դավիթը սպառում է նրանց մեկ շաբաթվա սննդի պաշարը, որի պատճառով ստեղծվում է դժվարին կացություն: Դավիթը նրանց ազատում է հոգսից՝ վեց օրվա վարը մի քանի ժամում կատարելով¹:

Մարդու գոյության կարևոր նախապայմաններից մեկը հացն է, որը ստացվում է երկրագործի ծանր աշխատանքի միջոցով: Աշխատանքը, գութանը ներկայանում է իբրև գոյության հիմք, իբրև առատության աղբյուր, այն ընդհանուր հարգանքի ու մեծարման է արժանանում: Պատահական չէ, որ հնուց եկող ավանդությամբ հայ ժողովրդի

¹ Ասաց,– դուք էստեղ քիչ մի նստեք, ես կելնեմ, էն վեց ավուր գութան Մեկ ժամվա մեջ կանեմ:

բանահյուսության մեջ աշխատանքին ձոնված երգերի մեծ մասը կազմել են գութանին, վարու ցանքին, բերքահավաքին նվիրված երգերը: Դյուցազնավեպում ժողովուրդը կյանքի իմաստը տեսնում է խաղաղ աշխատանքի մեջ: Ատելությանը է վերաբերվում թալանով, կողոպուտով ապրողների նկատմամբ: Արդար աշխատանքով, սեփական քրտինքով հաց վաստակելը ներկայանում է որպես սկզբունք, որպես միակ ընդունելի միջոց:

Հայկական էպոսում լայն տեղ է տրվում հնից ժառանգած և հայ ժողովրդի համար ավանդություն դարձած կյանքի երևույթներին, դարերի ընթացքում ձևավորված, նրան հարագատ դարձած, նրա կենցաղի մեջ մտած ազգային սովորություն դարձած մարդկային հատկանիշներին: Դրանցից են ընտանիքի մեծի նկատմամբ խոր հարգանք ունենալը, նրան ենթարկվելը, անչափահաս ժառանգին հորեղբոր, մորեղբոր կողմից խնամելը, ապա նրա հովանավոր, խորհրդատու դառնալը, փորձով իմաստնացած մեծահասակ մարդկանց խորհուրդներին լսելը: Դավիթը քանիցս ականջալուր է լինում կորեկի արտի տեր պառավ հայ կնոջ խորհուրդներին և մշտապես հաջողության է հասնում: Նա երբ անխնա կոտորում էր Մըսրա Մելիքի գորքին, յոթ տղաների հետ կռվի դաշտ բերված գլխաբաց արաբ ծերունին խնդրանքով դիմում է Դավթին և դադարեցնել է տալիս կոտորածը:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսի առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ նրա հերոսները թշնամու դեմ մենակ են հանդես գալիս: Մյուս ժողովուրդների էպոսների հերոսները, որպես կանոն, զորքով են կռվի մեջ մտնում: Հայկական դյուցազնավեպում դավաճանություն չենք տեսնում: ² Պատմական անցյալում Հայաստանում առանձին նախարարների, իշխանների կողմից նման դեպքեր եղել են, բայց քանի որ դավաճանությունն ընդհանուր առմամբ անհարիր է հայ ժողովրդի ոգուն՝ էպոսում տեղ չի գտել: Տարբեր ժողովուրդների էպոսներում կինը հաճախ դավաճանի կամ դատապարտելի արարքների հեղինակ է հանդես գալիս: «Սասունցի Դավիթ» էպոսում, ընդհակառակն, կինը երևան է գալիս անձնագոհ մարդասիրությամբ: Թագավորի դուստր Ծովինարը, տեսնելով, որ խալիֆի հարսնացու դառնալուն համաձայնություն չտալով երկիրն ավերվելու է, ժողովուրդը՝ կոտորվելու, գնում է ինքնագոհության: Հայ կինը էպոսի հերոսների նման ու նրանց կողքին հայրենասիրության, ժողովրդավարության վառ օրինակ է տալիս:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսը ամբողջովին ժողովրդական է ոչ միայն ժողովրդի կենցաղը,

² Ղանալանյան Ա. «Սասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, , Երևան, 1939, 383 էջ:

վարքն ու բարքերն արտահայտելով, ոչ միայն նրա համար, որ կենսունակ ապրում է ժողովրդի բանավոր պատմության մեջ. էպոսը, ինչպես ճիշտ նկատել է Հ. Օրբելին, ժողովրդական է, քանի որ նրա հերոսների աշխարհայեցողությունը անխզելիորեն կապված է բուն ժողովրդի հետ: «Այս էպոսը ժողովրդական է,– գրում է Հ. Օրբելին,– ժողովրդական է ոչ միայն նրա համար, որ ապրում է ժողովրդական գանգվածների մեջ և պատմվում նրանց բերանով, ոչ միայն նրա համար, որ մինչև վերջին ժամանակներս, մինչև մեր օրերը, ապրում է ժողովրդի բանավոր պատմության մեջ, ոչ միայն նրա համար, որ նրա լեզուն բոլոր վարիանտներում ժողովրդական լեզու է, հին կամ նոր հայերեն գրական լեզվի կազմությանն ու բառապաշարին օտար: Էպոսը ժողովրդական է նախ և առաջ նրա համար, որ նրա հերոսների ամբողջ աշխարհայեցողությունն անխզելիորեն կապված է բուն ժողովրդական ներքնախավերի հետ»³...

Հայկական էպոսի հերոսները դուրս են եկել ժողովրդի միջից և մշտապես կապված են մնացել նրա հետ: Նրանց բարքերը, սովորությունները հասարակ մարդկանց, ժողովրդի կենցաղն է: Ժողովրդի հետ սերտորեն առնչված, պարզ ու միամիտ, բայց մշտապես արդարամիտ լինելով՝ միաժամանակ դրսևորում են ազնվականին հատուկ արժանապատիվ կեցվածք: Դավիթը համաձայնվում է, որ հարվածելու իրավունքից առաջինը օգտվի Մսրա Մելիքը, երեք զարկից հետո, երբ հերթը հասնում է Դավթին, կրծքով իրեն սնած կնոջ խնդրանքով առաջին զարկը նվիրում է նրան: Երկրորդ զարկը՝ Մելիքի քրոջը, որի ծնկներին էր մեծացել ինքը: Օգտվում է միայն վերջին զարկի իրավունքից: Հայ հերոսները արդարամիտ ու ազնիվ են իրենց բոլոր արարքներում: Դավիթը Մսրա Մելիքի զորքի վրա հանկարծակի չի հարձակվում, զգուշացնում է, որ նրանք պատրաստվեն կռվի⁴:

Ժողովրդական վիպերգությունները, ինչպես նշում է Հ. Թումանյանը, որքան էլ ազգային լինեն, համամարդկային շատ գծեր ունեն: Հայկական էպոսում բավականաչափ ցայտուն է արտահայտվել այդ հանգամանքը: Ազատության գաղափարը էպոսում սահման չի ճանաչում, չի պարփակվում իր ժողովրդի շրջանակներով, այլ հնչում է որպես համընդհանուր գաղափար, դառնում սրբություն: Ահա դրա մեկ օրինակը. Դավիթը քանդում

³ Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

⁴ «Ով քնած է արթուն կացեք...

է հոր որսատեղի պարիսպները և ազատություն է տալիս անգամ որսի կենդանիներին:

Ժողովուրդների համերաշխության գաղափարը կարմիր թելի նման անցնում է ամբողջ դյուցազներգության միջով: Մըսրա Մելիքի սպանությունից հետո Դավիթը նրա զորքին որևէ պահանջ չի առաջադրում, ոչ էլ հալածում է, այլ խաղաղ կյանքով ապրելու հորդոր է անում: Ահա սա է հայոց դյուցազնավեպի, ասել է թե հայ ժողովրդի իդեալը:

Էպոսում չկա կրոնական անհանդուրժողականություն, կռիվը գնում է այլ դավանանք ունեցող օտարերկրացու դեմ: Թշնամու դեմ պայքարը գնում է ոչ թե դավանանքի, այլ նրա հարկային ծանր բեռը թոթափելու, ազատ ապրելու համար: Կրոնական տարբեր դավանանքին որևէ նշանակություն չի տրվում:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսը օտար բռնակալության դեմ հայ ժողովրդի դարավոր պայքարը ներկայացնող էպիկական հուշարձան է, աշխարհի էպիկական ստեղծագործությունների շարքում լավագույն հուշարձաններից է: Լայն ընդգրկումով, կառուցվածքի ամբողջականությամբ, ժողովրդավարությամբ, ազգային ոգին համակողմանիորեն արտահայտելու հատկանիշներով առանձնանում է շատ ժողովուրդների դյուցազնավեպերից: Հայկական էպոսի նշված հատկանիշները համամարդկային բնույթ ունեն, որոնք ձևավորվել, մշակվել են դարերի ընթացքում և բնորոշ են հայ ժողովրդին: Պատմության հոլովույթում օտարերկրյա հզոր ուժերը հաճախ ավերել են մեր երկիրը, ոչնչացրել պատմական հուշարձանները, հոգևոր և աշխարհիկ շինությունները, բայց չեն կարողացել ընկճել հայ ժողովրդի՝ ազատության ձգտող կենդանի ոգին: Սա է «Սասունցի Դավիթ» հերոսական էպոսի հիմնական գաղափարը, նրա էությունը⁵:

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ» ԷՊՈՍԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԸՆԴԳՐՎԱԾՈՒ

⁵ Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

ԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 1-9-Ը ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐՈՒՄ

«Սասունցի Դավիթ» էպոսի դարավոր պատմությունն ապացուցում է, թե ինչպես է բանահյուսական այդ գանձը դարեր ի վեր ոգևորել հայ ժողովրդին, իշխել նրա մտքի ու սրտի վրա և հասել նոր ժամանակներին, ու այսօր էլ իր գաղափարներով խիստ այժմեական է և հուզիչ:

Ժամանակակից տարրական դպրոցում առանձնահատուկ տեղ ունի հայկական ժողովրդական էպոսի դասավանդումը, որն սկսվում է Վ.Սարգսյանի և Ա. Տեր-Գրիգորյանի ու Ա. Քյուրքյանի «Այբբենարանի» ուսուցման այբբենական շրջանից: Վ.Սարգսյանի «Այբբենարանում» աշակերտները, սովորելով *և* և *Ս* տառերը, պետք կարողանան վերականգնել *Սանասար* անվանման բաց թողնված *ն* և *ր* տառերը:⁶

Իսկ Ա.Տեր-Գրիգորյանի և Ա.Քյուրքյանի «Այբբենարանում» *Ն* հնչյուն– տառի ուսուցման շրջանակում վանկախաղի միջոցով ծանոթանում են *Սանասար* ապա, *Սանասար* հատուկ անուններին, բառախաղի միջոցով՝ *Սուսան– Սասուն*, ծանոթանում են Սասուն տեղանվանը, և ապա ուսումնասիրում մի հետաքրքրաշարժ շուտասելուկ՝ *Սանասար՛, ասա՛ Սանասար՛* |

Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 1»-ում էպոսը դասավանդվում է «Մեր հայրենիքը Հայաստանն է» թեմայի շրջանակներում, որտեղ երեխաները նյութի մասին պատկերացում կազմում են պատկերների միջոցով, որոնք մեկնաբանված են մեկ նախադասությամբ: Ներկայացված է Սասունցի Դավիթի և Մսրա Մելիքի մենամարտը: Գործող անձինք մի քանիսն են, և որպեսզի երեխաներն ավելի պատկերավոր հասկանան, անհրաժեշտ է հասկանալ յուրաքանչյուրի տրամադրությունը: Նյութն ունի դաստիարակչական մեծ արժեք: Ուսումնասիրելուց հետո կարելի է համեմատականներ անցկացնել Դավիթի և Մելիքի միջև վերլուծության միջոցով: Եվ կռիվն ավարտվում է Դավիթի հաղթանակով, որը դաստիարակում է, որ կռվում միշտ բարին է հաղթում:

Ա.Տեր-Գրիգորյանի և Ա.Քյուրքյանի «Մայրենի 2» դասագրքում էպոսը դասավանդվում է «Իմ անուշիկ Հայաստան» թեմայի շրջանակներում: Առաջին հատվածում պատկերվում է, թե ինչպիսին էր մեր ազգային հերոսը աշակերտների տարիքում: Սկսվում է Դավիթի կյանքը

⁶ Տեր-Գրիգորյան Լ.Ս., Քյուրքյան Ա.Ն. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 124 էջ:

Սասունում:

Հետագայում Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 2» դասագրքում էպոսը դասավանդվում է «Հայաստանը մեր հայրենիքն է» թեմայի շրջանակներում: Աշակերտներին հանձնարարվում է կարդալ «Սասունցի Դավթի կռիվը Մսրա Մելիքի դեմ» վերնագրով հատվածը, որտեղ Մսրա Մելիքը ներկայացվում է որպես սարի չափ մի հսկա, որն ուներ անհամար գորք, որի բազմությունը պատկերելու համար հեղինակները էպոսից ներկայացնում են գետի ջրերը խմելով ցամաքեցնելը:

Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 3» դասագրքում «Սասունցի Դավիթ» էպոսից հատված ընթերցում են «Հայրենիք, ես մի զարկն եմ քո բազկի» թեմայի շրջանակներում: 3-րդ դասարանի «Մայրենի» դասագրքում մեջբերված առաջին հատվածում ներկայացվում է գառնարած Դավիթը, որ քաղաք էր բերել անտառի բոլոր կենդանիներին: ⁷ Երկրորդ հատվածում աշակերտները տեղեկանում են ժողովրդի վերաբերմունքին, նրանք Դավթին խենթ են անվանում և խնդրում Ձենով Օհանին մի ուրիշ գործի դնել Դավթին: Դ.Դյուրջինյանի և Ն.Հեքեքյանի «Մայրենի 3» դասագրքում «Սասունցի Դավիթ» էպոսից հատված ընթերցում են «Մեր հայրենիքի հերոս պաշտպանները» թեմայի շրջանակներում: Այստեղ ընդգրկված է Հովհաննես Թումանյանի «Սասունցի Դավթի» այն հատվածը, թե ինչպես է Դավիթը իր Թուր Կեծակիով մեջտեղից երկու կես անում Մելիքին: Մսրա բանակը, այս ամենը տեսնելով, շատ է վախենում, որ Դավիթը իրենց էլ Մելիքի ճակատագրին կարժանացնի, բայց ստացվում է անսպասելին:

3-րդ 4-րդ դասարաններում առաջարկվում է շարունակել էպոսի ընթերցանությունը նաև ինքնուրույն ընթերցանության ժամերին՝ ձևավորելով ընթերցողական ինքնուրույնություն, որն ուսուցման առաջին աստիճանի վերջնական նպատակն է: Հայ ժողովրդական էպոսում հավաքական ժողովուրդն իր սիրելի հերոսին՝ Դավթին, դնում է ամենատարբեր կենսական իրավիճակներում և կերտում, հիրավի, անմոռաց կերպար:

Շարունակելով մեր հետազոտությունները բացահայտեցինք, որ հաջորդ դասարաններում՝ 5-րդ, 6-րդ դասարանի մայրենիի և 7-րդ, 8-րդ դասարանի գրականության դասագրքերում ընդհանրապես չեն անդրադարձել էպոսի թեմային, ցանկալի կլիներ, որ անդրադառնային. միջին դպրոցականների դաստիարակության հարցում դա մեծ ազդեցություն կունենար:

⁷ Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյան Հ. և այլք, «Մայրենի 3», Երևան, 2020, 81 էջ:

9-րդ դասարանի գրականության դասագրքում առաջարկվում է շարունակել էպոսի ընթերցանությունը՝ մի ամբողջ թեմատիկ խմբով՝ «Սասունցի Դավիթ»։ Այս թեմատիկ խմբի ուսումնասիրումը երեխաներին հաղորդակից կդարձնի էպոսում հայ ազգային և նյութական մշակութային դարավոր արժեքների ճանաչմանը։

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Էպոսի ուսումնասիրումը բացառիկ նշանակություն ունի սովորողներին հոգևոր և բարոյական, ազգային և համամարդկային արժեքներով դաստիարակելու գործում։

Դպրոցը պետք է օգտագործի իր դաստիարակչական ներուժը՝ սովորողների մեջ սերմանելով բարություն, ազնվություն, ճշմարտասիրություն, հարգանք մարդու նկատմամբ և այլն։

Մեր իրականության մաս կազմող արժեքները՝ հոգևոր և նյութական, ամուր հենարաններ են, որոնք սովորողին, որ վաղվա քաղաքացին է, օգնելու են պայքարելու կյանքի հարուցած խոչընդոտների դեմ, դիմակայելու ստեղծված փորձություններին, հաղթահարելու անելանելի թվացող դժվարությունները։

Հայրենասիրական ստեղծագործությունների ուսումնասիրումը անհրաժեշտ գործընթաց է հայ դպրոցականի համար։ Դրանց միջոցով նա ծանոթանում է ազգի մշակույթին, նրա անցած պատմական ուղուն, հայտնի հերոսներին։ Ստեղծագործությունները ուղղակիորեն ազդում են սովորողների ներաշխարհի, հոգեբանության վրա, հարստացնում ու զարգացնում են նրանց արժեքային համակարգը, սովորեցնում սիրել հայրենիքը և անհրաժեշտության պահին պայքարել նրա ազատության և անկախության համար։ Ցանկալի արդյունքի հասնելու համար ստեղծագործությունների ուսումնասիրումը պետք է իրականացվի ճիշտ ու նպատակային ընտրված մեթոդների միջոցով։

Երեխաների հետ աշխատելիս ուսուցչի գերխնդիրն է յուրաքանչյուրին սովորեցնել ճանաչել ու սիրել հայրենիքը՝ ուժերի հնարավորության չափով նպաստ բերելով նրա բարգավաճմանը։

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Ա, Ե., 1966, 420 էջ:
2. Գյուլամիրյան Ջ., Արտագրությունների, թելադրությունների, փոխադրությունների, շարադրությունների ձեռնարկ տարրական դպրոցի համար, Զանգակ հրատարակչություն, Երևան, 2019, 183 էջ:
3. Գյուրջինյան Դ., Հեքեքյան Ն., «Մայրենի 3», Երևան 2011, 160 էջ:
4. Գյուրջինյան Դ., Հեքեքյան Ն., «Մայրենի 4», Երևան 2012, 200 էջ:
- Գյուրջինյան Դ., «Մատենիկ», ընթերցանության գիրք, Երևան, 2012, 305 էջ:
5. Թիրաբյան Ն.Հ., «Կամար» Գրականության և կեղարուեստի անկախ պարբերաթերթ, Պեյրութ, 2016, 84 էջ:
6. Զանփոլադյան Մ., - 1969, Թումանյանը և հայ ժողովրդական էպոսը, Երևան, 1969, 199 էջ:
7. Զանփոլադյան Մ., - Մասունցի Դավիթ, առաջաբանը՝ Ս. Հարությունյանի, Երևան 1981:
8. Ղանալանյան Ա. «Մասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, Երևան, 1939, 383 էջ
9. Սարգսյան Վ. Ա. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 157 էջ:
10. Սարգսյան Վ. Ա. «Մայրենի 1», Երևան, 2020, 65 էջ :
11. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյան Հ. ն և այլք, «Մայրենի 2», Երևան, 2020, 81:
12. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյան Հ. ն և այլք, «Մայրենի 3», Երևան, 2020, 81 էջ:
13. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյան Հ. և այլք, «Մայրենի 4», Երևան, 2019, 97 էջ:
14. Տեր-Գրիգորյան Ա.Ա., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 124 էջ:
15. Տեր-Գրիգորյան Ա.Ա., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Մայրենի 1», Երևան, 2020, 64 էջ:
16. Տեր-Գրիգորյան Ա.Ա., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Մայրենի 2», Երևան, 2020, 168 էջ :
17. Տեր-Գրիգորյան Լ, Գաբուշյան Ա. «Կրօնի դասագիրք 3», Նոր Ջուղա, 2013-2015, 64 էջ:
18. Քյուրքչյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Լ, Մ.Խերանյանի «Մասնա տուն» դյուցազնավեպի համառոտ վերապատմում, Երևան, 2015, 135 էջ
19. Քյուրքչյան Լ.Լ, Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Գ, Ծաղկաքաղ հայկական հուշարձանների, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
20. Քյուրքչյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Ե, Ես իմ անուշ Հայաստանի, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
21. Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

22.Քյուրքյան Լ. Լ., Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Գ, Ծաղկաքաղ հայկական հուշարձանների, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:

23.Քյուրքյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Ե, Ես իմ անուշ Հայաստանի, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:

24.Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

Հավելված Դասի պլան

Ամսաթիվ	
Դասարան	9-րդ
Ուսուցիչ	Աղավնի Կարախանյան
Առարկա	ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
Թեման	«Մասնա ծեր» դյուցազներգությունը: «Մանասար և Բաղդասար. կռիվ Բաղդադի խալիֆի դեմ»(Ճյուղ առաջին)
Հիմնական հասկացություն	Հաղորդակցում Ստեղծարարություն
Ենթահասկացություն	Բովանդակություն Դիրքորոշում և արժևորում Տեքստի հետազոտում
Խաչվող կամ ընդհանրական հասկացություն	Պատճառ և հետևանք Անհատներ և հարաբերություններ Ժամանակ և տարածություն
Միջառարկայական կապեր	Պատմություն, աշխարհագրություն
Ձևավորվող կարողունակություն	Սովորել սովորեցնելով Ինքնաձևանաչողական և սոցիալական հարաբերությունների մշակում
Նպատակները	Առարկայական` ա. Զարգացնել էպոսի մասին գիտելիքները: բ. Արժևորել էպոսը` որպես ժողովրդի համահավաք մտածողության արգասիք, ժողովրդի երազանքների մարմնավորում: գ. Ձևավորել արժեհամակարգ:
Վերջնարդյունք (ներ)	ա. Կրնկալեն նյութի հիմնական գաղափարը: բ. Կարժևորեն էպոսը` որպես ժողովրդի համահավաք մտածողության արգասիք, ժողովրդի երազանքների մարմնավորում: գ. Կամրապնդվի «Մեր էպոսը մենք ենք» գաղափարը:

	<p>դ.«Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրման միջոցով սովորողների մոտ կձևավորվի արժեքներ, որոնք կնպաստեն նրանց ազգային ինքնության ընկալմանն ու ձևավորմանը:</p> <p>ե. Կձևավորվեն սոցիալական հմտությունները՝ համագործակցելու, իրար աջակցելու, միմյանց կարծիք հարգելու:</p>
Անհրաժեշտ նյութեր	«Սասնա ծռեր» էպոսի բնագիրը, պատկերագրողումները, Երվանդ Քոչարի նկարը և Սասունցի Դավիթի արձանի պատկերը, համակարգիչ, էկրան:
Կիրառվող մեթոդներ	Մտազրոհ, խմբային հետազոտում
Ժամանակ	Ընթացքը՝ 45 րոպե
	<p>Խթանում՝ 5 րոպե</p> <p>Դասը սկսել մտազրոհի մեթոդով Ի՞նչ է դյուցազներգությունը: Ե՞րբ է ստեղծվել «Սասնա ծռեր»-ը և ու՞մ կողմից: Ե՞րբ և ովքե՞ր են առաջինը գրի առել դյուցազներգությունը:</p>
	<p>Իմաստավորում՝ 25 րոպե</p> <p>Այս փուլում կիրառել «Խմբային հետազոտություն» մեթոդը. դասարանը բաժանել չորս խմբի՝ «Սանասար և Բաղդասար», «Մեծ Մհեր», «Սասունցի Դավիթ», «Փոքր Մհեր»:</p> <p>Տալ հանձնարարություններ.</p> <p>1. «Սանասար և Բաղդասար» խմբին՝ ա. Աշխարհագրական ո՞ր տարածքում է ստեղծվել էպոսը: բ. Ի՞նչ էք հասկանում «Համահավաք բնագիր» ասելով: գ. Ի՞նչ վերնագիր է ստացել համահավաք բնագիրը: դ. Ովքե՞ր են այն ստեղծել :</p> <p>2. «Մեծ Մհեր» խմբին՝ ա. Ինչպիսի՞ն են լինում դյուցազներգության հերոսները: բ. Քանի՞ ճյուղ ունի «Սասնա ծռեր» դյուցազներգությունը:</p>

	<p>գ. Բնագրից օգտվելով՝ գտնել և թվարկել գլխավոր հերոսներին:</p> <p>3. «Սասունցի Դավիթ» խմբին՝ համառոտ պատմել «Սանասար և Բաղդասար» ճյուղը:</p> <p>4. Փոքր Մհեր» խմբին՝</p> <p>ա. Ի՞նչ դեր ունի ջրի պաշտամունքը դյուցազներգության մեջ:</p> <p>բ. Ի՞նչ խորհրդանշաններ կան դյուցազներգության մեջ:</p> <p>գ. Թվարկել երկրորդական հերոսներին:</p>
	<p>Կշռադասում՝ 10 րոպե</p> <p>Ի՞նչ է էպոսը:</p> <p>Ի՞նչ է պատումը:</p> <p>Ի՞նչ անվանում են տալիս էպոսը պատմողին:</p> <p>«Սասունցի Դավիթ» խմբի անդամները ասացողնե՞ր են, թե՛ ոչ:</p> <p>Մեկ նախադասությամբ բնութագրել Գագիկ թագավորին, Բաղդադի խալիֆին, Ծովինարին, Սանասարին, Բաղդասարին, Դեղձուն-Ծամին:</p>
	<p>Անդրադարձ՝ 3 րոպե</p> <p>Ի՞նչ արեցինք:</p> <p>Ինչո՞ւ և ի՞նչ նոր բան իմացար:</p> <p>Ի՞նչը քեզ զարմացրեց:</p>
	<p>Տնային կամ յուրացման աշխատանք՝ 2 րոպե</p> <p>Բնութագրել առաջին ճյուղի հերոսներին:</p> <p>Կարդալ էպոսի 2-րդ և 3-րդ ճյուղերը:</p> <p>Կազմել հարցեր:</p>